

TRI JABUKE S NEBA PADOŠE

(odlomak)

Deo prvi

Onome, koji je video

1. glava

U petak, odmah nakon podneva, kada se sunce, prevalivši preko visokog zenita, učtivo zakotrljalo prema zapadnom kraju doline, Sevojanc Anatolija se spremila da mre.

Pre nego što će otići na onaj svet, pažljivo je zalila baštu i kokoškama usula rezervne količine hrane, ko zna kada će komšije pronaći njeno beživotno telo, pa i neće valjda živina da ide gladna. Zatim je pridigla poklopce buradi za kišnicu što su stajala ispod odvodnih žlebova – da u slučaju neočekivane oluje bujice vode što se slivaju odgore ne bi podrivale temelje kuće. Potom je pretražila kuhinjske stalaže, sakupila sve neiskorišćene zalihe (zdelice s maslacem, sirom i medom, okrajak hleba i polovinu barene kokoši) i odnela ih u prohladni podrum. Iz šifonjera je izvukla sve „smrtno“: skrivenu vunenu haljinu sa belim čipkanim okovratnikom, dugačku pregaču sa punim vezom izvezenim džepovima, papuče ravnog đona, debele pletene čarape (čitav život su joj zeble noge), pažljivo opran i ispeglan donji veš, a takođe i prabakine brojanice sa srebrnim krstićem; Jasaman će se dosetiti da joj te brojanice stavi u ruku.

Odeću je odložila na najuočljivije mesto u dnevnoj sobi, na teški sto od hrastovine, prekriven platnenim malim stolnjakom (ukoliko se podigne rub tog stolnjaka, mogu se uočiti dva duboka, jasna traga od udarca sekire), u svežanj „smrtnog“ stavila je koverat s novcem (za troškove sahrane), iz komode izvukla staru mušemu i otišla u spavaću sobu. Tamo je pripremila postelju, mušemu rasekla napola, na čaršaf prostrla jednu polovinu, legla, pokrila se drugom polovinom, preko navukla prekrivač, prekrstila ruke na grudima, promeškoljila se potiljkom, udobno se nameštajući na jastuku, duboko uzdahnula i zatvorila oči. Zatim je odmah ustala, širom otvorila oba prozorska okna, poduprla ih saksijama s geranijumima da se okna ne zatvore i ponovo legla. Sad je mogla da bude mirna da duša što je napustila njeno prolazno telo neće izgubljeno tumarati po sobi. Oslobodivši se, odmah će odlepršati kroz otvoren prozor, u susret nebesima.

Takve skrupulozne i detaljne pripreme imale su veoma značajan i tužan povod; evo već drugi dan kako Sevojanc Anatolija krvari. Ugledavši na donjem rublju nejasne smeđe fleke, najpre se zaprepastila, zatim ih je pažljivo i detaljno proučila i, uverivši se da je to zaista krv,

gorko se rasplakala. No, postidevši se svog straha, prekori sebe i brzo obrisala suze rubom povezače. Zašto plakati ako se suđeno ne može izbeći. Svako ima svoju smrt, nekome ona gasi srce, nekome, ismevajući se, oduzima razum, a njoj je, po svoj prilici, pripalo da ode od gubitka krvi.

Anatolija nije sumnjala u to da je bolest neizlečiva i galopirajuća. Pa nije tek tako zahvatila najbeskorisniji i najbesmisleniji deo njenog tela, matericu. Kao da je nagoveštavala da je to kazna koja ju je sustigla jer nije bila u stanju da ispuni svoju najvažniju svrhu: da rodi decu.

Zabranivši sebi da plače i ropće, i samim tim pomirivši se s neizbežnim, Anatolija se začuđujuće brzo smirila. Preturila je sanduk za posteljinu, izvukla stari čaršaf, razrezala ga na nekoliko delova, napravila nešto nalik na uloške. Ali do večeri su lučenja postala toliko obilna da se činilo da je negde unutra u njoj pukla velika i neiscrpna vena. Morala je da upotrebi one male rezerve vate koje je imala u kući. Pošto je vata pretila da se ubrzo potroši, Anatolija je rasparala ivicu prekrivača, odatle izvadila nekoliko pramenova ovčje vune, pažljivo je proprala i prostrla da se suši na prozorskoj dasci. Naravno, mogla je da ode kod Šlapkanc Jasamane koja živi u komšiluku i od nje zatraži vatu, ali Anatolija to nije učinila; a šta ako ne izdrži, rasplače se i drugarici ispriča o svojoj smrtonosnoj bolesti. Jasaman bi se istog časa uznemirila, odjurila bi kod Satenik, ta bi u dolinu poslala hitan telegram za kočijom hitne pomoći... Anatolija nije imala nameru da ide po lekarima da je oni muče bolnim i beskorisnim terapijama. Rešila je da umre čuvajući dostojanstvo i smirenost, u tišini i miru, unutar zidova svoga doma, u kome je proživela svoj težak i uzaludan život.

Legla je kasno, dugo je razgledala porodični album, lica rođenih što su pala u zaborav, pod slabim osvetljenjem petrolejke izgledala su naročito tužna i zamišljena. Uskoro ćemo se susresti, šaputala je Anatolija, milujući svaku fotografiju prstima ogrubelim od teškog seljačkog rada, uskoro ćemo se videti. Bez obzira na potišteno i zabrinuto stanje duha, zaspala je lako i prespavala sve do jutra. Probudila se od nervoznog kukurikanja petla: živina se unezvereno vrmala po kokošinjcu, s nestrpljenjem očekujući trenutak kada će je pustiti da se prošeta po baštenskim lejama. Anatolija je pažljivo osluškivala sebe. Svoje stanje je definisala kao sasvim podnošljivo – ukoliko se ne računaju probadanja u krstima i laka vrtoglavica, kao da joj ništa nije ni bilo. Pažljivo se pridigla, otišla do klozeta, s nekakvim ljutim zadovoljstvom utvrdila je da krvi ima još više. Vratila se u kuću, od pramenova vune i parčeta tkanine napravila je uložak. Ukoliko se tako nastavi, do sutra ujutro će iz nje isteći sva krv. Znači da do još jednog rađanja sunca u njenom životu jednostavno može da ne dođe.

Stajala je neko vreme na verandi, svakom ćelijom upijajući nežnu jutarnju svetlost. Svratila je kod komšinice, da se pozdravi i da čuje kako je. Jasaman je započela veliko pranje: upravo je na drvenu peć pristavila teški lonac s vodom. Dok se voda zagrevala, popričale su o svemu i svačemu, pretresle svakodnevne poslove. Uskoro će sazreti dud, trebaće da se trese, da se sakupljaju plodovi, od jednog dela da se kuva sirup, drugi deo da se suši, a treći da se ostavi da zri u drvenom buretu, kako bi se zatim upotrebio za domaću rakiju od dudu. Pa i za konjski štavelj je već lagano vreme, za nedelju, dve biće kasno: na vrelom junskom suncu trava brzo postaje suva i hrapava i neupotrebljiva za hranu. Anatolija je

otišla od drugarice kada je voda u loncu proključala. Sada može da bude mirna, Jasaman je se neće setiti do sutra ujutro. Dok opere veš, dok ga uštirka, ispere u vešplavu, rasprostre da se suši na suncu, sakupi, opegla. Tek će kasno predveče završiti. Tako da će Anatolija imati dovoljno vremena da tiho ode na onaj svet.

Umirena tom okolnošću, jutro je provela u laganim svakodnevnim poslovima i tek posle podneva, kada se sunce, prevalivši kupolu neba, poslušno zakotrljalo ka zapadnom delu doline, legla je da umire.

Anatolija je bila najmlađa od tri ćerke Sevojanc Kapitona i jedina iz čitave njegove porodice koja je uspela da doživi poodmakle godine. Nečuveno – u februaru se spremala pedesetogodišnjica, za njene najbliže nečuvena cifra.

Svoje majke se slabo sećala; umrla je kada je njoj bilo sedam godina. Imala je bademaste oči neobično zlataste nijanse i guste uvojke boje meda. Zvala se veoma harmonično sa svojom spoljašnjošću – Voske.¹ Majka je svoju čarobnu kosu pleta u tešku kiku, pomoću ukosnica je umotavala u teški čvor na potiljku i išla pomalo zabačene glave. Često je prstima prelazila preko vrata, žalila se da joj se vrat koči. Jednom godišnje otac bi je smestio kraj prozora, pažljivo bi joj raščesljavao kosu i uredno je skraćivao do struka; majka nije dozvoljavala da je seče više. I ćerkama nikada nije sekla kike; duge kose je trebalo da ih sačuvaju od prokletstva koje je nad njima kružilo evo već osamnaest godina, od vremena kada se ona udala za Sevojanc Kapitona.

Zapravo, trebalo je da se za njega uda njena starija sestra, Tatevik. Tatevik je tada imala šesnaest, i četrnaestogodišnja Voske, druga devojka za udaju u velikoj porodici Agulisanc Garegina, najaktivnije je učestvovala u pripremama za svečanost. Po vekovnoj tradiciji, koju su mnoga pokolenja Marijaca poštovala, posle ceremonije venčanja svadbu su morali da održe i u nevestinom domu, a zatim i u kući mladoženje. No glave porodica Kapitona i Tatevik, dva bogata i poštovana roda Marijaca, odlučile su da objedine i organizuju jednu veliku svadbu na mejdanu.² Sve je obećavalo svečanost, nečuvenu po obimu. Kapitonov otac, odlučivši da zadivi maštu mnogobrojnih gostiju, poslao je u dolinu dvojicu svojih šuraka, kako bi na svadbu pozvali muzičare kamernog pozorišta. Ovi se vratili umorni, ali zadovoljni i objaviše da su nadmeni muzičari prestali da se ljute (zar je moguće u selo zvati pozorišni orkestar!) istog časa kada su saznali za darežljiv honorar od dve zlatne monete svakome i u zalihama hrane za nedelju dana, koje su Kapitonovi šuraci obećali da će na taljigama dopremiti u pozorište posle svečanosti. Tatevikin otac pripremao je svoje iznenađenje – na svadbu je bio pozvan najčuveniji tumač snova u dolini. Za novčanu naknadu od deset zlatnika pristao je da se bavi svojim zanatom tokom čitavog dana, jedino što je zatražio jeste da mu pomognu da dopremi opremu neophodnu za posao: šator, staklene kugle na masivnom bronzanom postolju, sto za gatanje, široke sofe, dve saksije s razgranatom biljkom opojnog mirisa dosad neviđene vrste i neobične spiralne sveće od specijalnih vrsta drveta isitnjenog u prah što su gorele po nekoliko meseci, šireći oko sebe miris đumbira i mošusa, ali nisu dogorevale. Na svadbu je, osim Marijaca, bilo pozvano pola

¹ Zlatna (na jermenskom). (*Prim. prev.*)

² Centralni trg u manjim mestima, mesto, gde se ljudi okupljaju. (*Prim. prev.*)

stotine žitelja doline, uglavnom su to bili poštovani i imućni ljudi. O predstojećoj svečanosti, koja je obećavala da će se pretvoriti u maltene spomena vredan događaj, pisali su čak i u novinama, i to je bila posebna počast, jer ranije štampa nikada nije pisala o svečanosti-ma unutar porodice koja nije plemićkog porekla.

No dogodilo se nešto što niko nije mogao da očekuje: četiri dana pre sklapanja braka nevesta je u groznici pala u postelju, mučila se čitav dan u strašnom bunilu i, ne dolazeći sebi, preminula.

Na dan njene sahrane nad Maranom se, po svojoj prilici, otvorila nekakva drugačija, tamna kapija i nastupile su druge, suprotne nebeske sile, jer ničim drugim osim pomućenjem nije bilo moguće objasniti ponašanje glava dve porodice. Odmah nakon opela, kratko se posavetovavši, odlučili su da se svadba ne otkazuje.

„Pa neće valjda troškovi da propadnu“, izjavio je za daćom štedljivi Agulisanc Garegin. „Kapiton je dobar momak, radnik je i ućtiv je, svakome bi bilo drago da dobije takvog zeta. Tatevik je Bog uzeo sebi, znači, tako je bilo suđeno, greh je roptati na Njegovu volju. No, mi imamo još jednu ćerku za udaju. Tako da smo Anesa i ja odlučili da će za Kapitona poći Voske.“

Niko nije smeo da prigovori muškarcima, i Voske, neutešnoj posle gubitka omiljene sestre, nije preostalo ništa drugo nego da se pokorno uda za Kapitona. Korotu za Tatevik odložili su za nedelju dana. Napravili su veliku svadbu, bučnu i veoma obilnu, vino i dudovača tekli su u rekama, stolovi postavljeni pod vedrim nebom slamali su se od svemogućih jela, orkestar, odeven u tamne mundire i u cipelama izglanganim do sjaja, svirao je polke i menuete, Marijci su se neko vreme napregnuto navikavali na uhu neuobičajenu klasičnu muziku, ali zatim, pošteno se napivši, odustaše od pristojnosti i prepustiše se običnom seoskom plesu.

U šator tumača snova malo ko je dolazio; gostima, raspomamljenim od izobilja hrane i pića, nije bilo do toga. Voske je tu dovukla uznemirena tetka, kada je devojkica, uvrebavši pogodan momenat, u dve reči ispričala san koji je sanjala uoči venčanja. Tumač snova bio je sićušan, modrikasto-mršav i neverovatno, čak zastrašujuće ružan starac. Pokazao je rukom Voske gde da sedne; ona pretrnu, ugledavši mali prst njegove desne ruke: dugačak, mnogo godina nesečen taman nokat što se savio poput zgrade, obavio se oko jagodice prsta i rastao uz dlan, u pravcu iskrivljenog ručnog zgloba, parališući pokrete čitave šake. Tetku je starac bez pardona udaljio iz šatora, naredio joj je da dežura kraj ulaza, a sam je seo preko puta Voske, široko raširivši noge u neobičnim šalvarama i obesivši duge tanane šake među kolena, i u tišini se zagledao u Voske.

„Sanjala sam sestru“, odgovorila je devojkica na njegovo nepostavljeno pitanje. „Stajala je okrenuta leđima, u lepoj haljini, sa bisernom niti upletenom u kiku. Htela sam da je zagrlim, ali mi ona nije dopustila. Okrenula se prema meni, ostarelog lica, sva u borama. I usta takva... kao da u njima nema jezika. Zaplakala sam, a ona ode u ćošak sobe, ispljunu nekakvu tamnu tečnost sebi u dlan, pruži mi ga i reče: 'Nećeš biti srećna, Voske.' Preplašila sam se i probudila. No najstrašnije se desilo posle, kad sam otvorila oči i shvatila da se san nastavlja. Bilo je vreme pred uranak, petlovi se još nisu oglasili, krenula sam da popijem vode, slučajno sam pogledala gore u plafon i u krovnom prozoru ugledala tužno lice Tatevik. Ona

zbaci svoj venčani venac s pelerinom sa glave meni pravo pred noge i nestade. A venac i pelerina, dotakavši pod, rastvoriše se u prah.“

Voske teško zajeca, razmazujući po obrazima crnu boju za trepavice – jedinu šminku, koju su koristile žene Marana. Iz razreza svilene svečane haljine izvezene skupocenom čipkom i srebrnim novčićima pomaljale su se njene nežne detinje šake, na slepoočnici se uznemireno trzala plavičasta nemoćna žilica.

Tumač snova se glasno oglasi, ispuštajući protegnuti izdah koji razdražuje sluh. Voske zamre i preplašeno upre pogled u njega.

„Poslušaj me, dete“, škriptavim glasom reče starac, „neću ti tumačiti san, nema nikakvog smisla, svejedno se već ništa ne može promeniti. Jedino što ću te posavetovati, nemoj nikada da sečeš kosu, neka ti ona uvek prekriva leđa. Svaki čovek ima nešto što ga štiti. Ja imam“, uto on pred nosom Voske zamaše desnom rukom, „nokat malog prsta. A ti, po svojoj prilici, imaš kosu.“

„Dobro“, prošaputa Voske. Sačekala je još malo, nadajući se još nekim uputstvima, no tumač snova nije narušio svoje sumorno ćutanje. Tada se ona pridignu da krene, no, prikupivši snage, natera sebe da ga upita: „A vi ne znate zašto baš kosu?“

„Ne mogu to znati. Ali ako ti je bacila venčani venac s glave, znači da je želela da prikrije ono što može da te sačuva od prokletstva“, ne skrećući pogled sa sveće što se dimila, odgovori starac.

Voske iz šatora izađe s pomućenim osećanjima. S jedne strane, nije više bila toliko uznemirena, jer je deo svoje uznemirenosti ostavila tumaču snova. No, istovremeno nije je napuštala ni misao da je ona morala, iako ne iz zle namere, ali ipak je morala pokojnu sestru u očima tuđinca da prikaže skoro kao vešticu. Kad je proročanstvo starca prepričavala tetki što je od nestrpljenja cupkala u mestu kraj šatora, ova se iz nekog razloga neopisivo obradova:

„Najvažnije je da nemamo čega da se plašimo. Uradi tako kako te je on posavetovao i sve će biti u redu. A duša Tatevik će četrdesetog dana napustiti našu grešnu zemlju i ostaviti te na miru.“

Voske se vratila za svadbeni sto, do novopečenog muža, i bojažljivo mu se osmehnula. Ovaj se zbunio, osmehnuo joj se umesto odgovora i najednom se jarko zacrveneo; bez obzira na po patrijarhalnim merilima solidan uzrast od dvadeset godina, Kapiton je bio veoma stidljiv i snishodljiv mladić. Pre tri meseca, kada je u porodici počelo da se govori o tome kako je vreme da se ženi, muž starije sestre mu je priredio poklon: odvezao ga je u dolinu i platio mu noć u javnoj kući. Kapiton se poprilično zbunjen vratio u Maran. Ne može se reći da mu noć zadovoljstava, provedena u zagrljajima javne žene što je mirisala na ružinu vodiču i karanfilčić nije prijala. Pre će biti suprotno – bio je ošamućen i opčinjen onim iscrpljujuće vrelim nežnostima kojima ga je ona štedro obasula. No nejasan osećaj gađenja, lagana mučnina, koja se kod njega javila istog trena kad joj je ulovio izraz lica (uvijajući se, poput zmiје, ispuštajući prigušene jecaje i mazeći ga vešto i strastveno, uspevala je da sačuva takav bezosećajan, kamen izraz lica, kao da nije vodila ljubav, već obavljala nešto potpuno svakodnevno), nisu mu davali mira. Sa za svoje godine svojstvenom, nesmotrenom žurbom, zaključivši da je takvo proračunato-bestidno ponašanje karakteristično za postelju svake žene, ništa

dobro od braka nije očekivao. Upravo zato, kad mu je otac saopštio da posle smrti starije ćerke Agulisanc Garegina mora da se oženi mlađom, Kapiton je samo ćutke klimnuo glavom u znak saglasnosti. U čemu je razlika s kojom se oženiti? Sve žene su u suštini lažljive i nesposobne za iskrena osećanja.

Bliže večeri, kad su konobari počeli da služe pikantne sočne komade zapečenog buta i rastresitu prosenu kašu sa čvarcima i prženim lukom, pripiti prijatelji su uz piskavo zavijanje zurle i odobravajuću buku gostiju odveli mladence u spavaću sobu i tamo ih zaključali rezom, obećavši da će ih ujutro pustiti. Ostavši nasamo sa mužem, Voske gorko zaplače, no, kad joj se Kapiton približio da je zagrli i uteši, ona ga nije odgurnula, već naprotiv, pripila se uz njega i istog trena se umirila; samo je jecala i smešno šmrcala.

„Plašim se“, podiže ona ka njemu uplakano lice.

„I ja se plašim“, jednostavno odgovori Kapiton.

Taj prostodušan, ali po svojoj iskrenosti i dirljivosti pronicljiv dijalog, izgovoren stidljivim šapatom, povezao je njihova mlada i ljubavi gladna srca nerazdvojno i zauvek. Već zbog toga, u postelji, stiskajući uz grudi mladu suprugu i sa zahvalnošću loveći svaki njen pokret, svaki uzdah, svaki nežan dodir, Kapiton je goreo od stida jer se usudio da je uporedi sa ženom iz doline. Voske je u njegovim zagrljajima blistala i presijavala se, poput dragog kamička, grejala je i ispunjavala smislom sve ono što ga je okruživalo, od sada i zauvek postala je sve ono najdragocenije što ima i što će ikada imati u svom životu.

Nakon nedelju dana, kad su Agulisanc Garegin i njegovi šuraci, gologlavi i nemi, od glave do pete odeveni u crno, zaklali tri čistokrvna teleta, obarili meso bez soli i razneli ga selom na velikim poslužavnicima – ljudi su otvarali vrata i u tišini uzimali porciju predodređenu za svaki dom (kad ti služe meso žrtvene životinje ne sme se razgovarati), Voske je prozore spavaće sobe zastrla neprovidnom tkaninom i odlučila da do kraja života nosi crninu za sestrom. Mučila je sebe beskrajnim postovima i u crkvi provodila duge večeri, moleći se za pokoj duše Tatevik i moleći je za oproštaj, a u žalosnoj pratnji majke, nevesta i tetaka jednom nedeljno posećivala je groblje, da obide sestrin grob. Svetlo i tamno doba dana kao da su za nju zamenili mesta: noću je volela i grejala poput sunca, a danju se pretvarala u sumorno i žalosno biće. Tatevik joj više nikada nije došla u san i ta činjenica ju je činila veoma tužnom. „Nije mi oprostila, inače bih je sigurno sanjala još jednom“, gutajući suze, podelila je Voske svoja osećanja s mužem.

Kako bi nekako odvuкао ženu od tužnih misli, Kapiton joj je predložio da se pozabavi opremanjem kuće koju su dobili posle svadbe. Ranije su u toj kući boravili njegova neudata tetka i baka, babo Mane, ali su se svi oni preselili kod Kapitonovog oca, ostavivši mladima solidnu, poveliku i tamnu, ali pogodnu i prijatnu kuću s velikom drvenom verandom, visokim čardakom i negovanim voćnjakom. Voske je kategorički odbijala da se preseli, jer se kuća nalazila na drugom kraju Marana. No Kapiton je bio uporan; živeći daleko od rodbine koja tuguje, manje će se prisećati sestre i pre će se pomiriti s gorčinom gubitka.

Teška srca popustivši pred nagovorima muža, Voske se, za sebe neočekivano, zainteresovala za novo zanimanje i tako se revnosno latila posla da je čak u dolini naručila nekoliko časopisa za enterijer. Pažljivo proučivši njihov sadržaj, izabrala je trpezariju od moderne hrastovine: ovalni sto za ručavanje, četiri široke sofe presvučene tamnozelenim somotom,

trideset stolica (mora da bude mnogo sedećih mesta, jer će kuća uvek biti puna gostiju) i nekoliko kredenaca ukrašenih finom rezbarijom s visokim staklenim krilima, gde će moći da se skloni kitnjasti servis za dvadeset četiri osobe i mnoštvo drugog posuđa koje su od gostiju dobili kao poklon za svadbu. Stolar Minas, koji je na sebe preuzeo da napravi isti takav nameštaj, morao je da unajmi dvojicu šegrtu, uz svoju trojicu, kako bi sve uspeo do određenog roka; Voske je već bila trudna s prvim detetom i želela je da završi s uređenjem doma pre njegovog rođenja. Vreme do porođaja provodila je uz ručni rad; zajedno s majkom izvezla je nekoliko stolnjaka i prekrivača, dva kompleta posteljine, opremu za novo-rođenče i odeću za krštenje bebe. Svake nedelje, posle ritualnog obilaska groblja, navraćala je u Minasovu radionicu da prekontroliše posao. Minas je uzdisao i mrštio se, ali je ćutke trpeo njene posete; istina, brzo bi je ispratio kući, motivišući je time da ženi, naročito u drugom stanju, ne priliči da bude u radionici prožetoj mirisom otrovnog laka i muškog znoja. No, posete radionici nisu bile uzaludne. Nameštaj je bio gotov na vreme, i tek što je sredila kuću i proslavila useljenje, Voske je u porođajnim bolovima pala u postelju. Nakon dvadeset četiri sata svome Kapitonu je podarila kći, koju su nazvali Nazeli. Nakon dve godine rodila se Salome, a još nakon godinu i po najmlađa, Anatolija.

Nežna i predusretljiva prema mužu, Voske je bila škrta na rečima i veoma suzdržana s ćerkama; Anatolija nije mogla da se priseti da ih je nazivala rečima od milja ili da ih je stalno obasipala poljupcima, kao što su to činile druge majke. Nikada ih nije hvalila, ali ni grдила. Ukoliko joj se nešto ne bi svidelo, ćutke bi stiskala usne ili pak podizala obrve. Tih visoko podignutih obrva devojčice su se čuvale više od stalnog gundanja veoma stare babo Mane, jedine iz porodice koja je preživela strašni zemljotres što je sa zemlje odneo u bezdan zapadno rame Maniš-kara. Ta nevolja se desila one godine kad je trebalo da se rodi Salome. Babo Mane se preselila kod njih kako bi pomagala oko male Nazeli; mučena teškim napa-dima mučnine Voske je bilo teško da izađe nakraj s nemirnim detetom. Nevolja je banula poput ledenog decembarskog podneva: zemlja pod nogama zadrhta, uskomeša se, zabridi; otegnuto, sa zavijanjem što ledi dušu, razdrobi rame Maniš-kara i sruči se u provaliju, povlačeći za sobom kuće s pomoćnim prostorijama i dvorištima koja su grcala u ullicima ljudi, i sitnu stoku i živinu koja je, predosećajući nevolju što se približava, gubila razum u štalama i stajama i uzaludno pokušavala da privuče pažnju i upozori domaćine.

Preživeli deo sela pretrpeo je udar stihije hrabro i s dostojanstvom: ljudi su odslužili službe za upokojenje duše u malenoj kapelici (Crkva Grigora Lusavoriča³ koja se nalazila na kraju sela sručila se u provaliju) i razišli se po kućama da pojačaju zidove prekrivene dubokim pukotinama i nameste oborene krovove, da dovedu u red oborene i razbacane ograde od kolja. Tada se još nisu zapodenuili razgovori o tome kako se treba preseliti u relativno bezbedne doline; takvi razgovori vodili su se mnogo kasnije. Posle zemljotresa mejdan je opusteo; tamo se nikada više nisu organizovali bučni praznici i narodna veselja. Nekoliko puta su po staroj navici iz doline dolazili Cigani, pričali su da je deo oborenih kuća bujica odnela daleko na zapad i donela ih do tuđih sela, i da su ljudi, koji su živeli u tim domovima, čitavi i nepovređeni, ali da se nikada neće vratiti jer im je preživljeni strah od-

³ Grigorije Prosvetitelj. (*Prim. prev.*)

uzeo pamćenje i oni ne znaju da su nekada živeli na vrhu prekrivenom vekovnom šumom i blagotvornim planinskim pašnjacima. Cigane su sa zahvalnošću slušali, poklanjali su im svakojaku starudiju i dronjke, i puštali ih s mirom, iskreno se nadajući da govore istinu i da su nesrećni žitelji zapadnog krila Maniš-kara zaista živi. I čak to što su oni sada govorili na tuđim jezicima i nosili drugačiju odeću nije imalo nikakvog značaja, na kraju krajeva, nebo je svuda podjednako plavičasto, i vetar duva kao i u kraju u kome si imao sreće da se rodiš.

Cigani su još nekoliko puta dolazili, a zatim su prestali; prvi su osetili dolazak nove katastrofe i jednom su jednostavno nestali, u tišini i zauvek, rastvorivši se u vreloj sumaglici podnevnog sunca, oslepljujuće zlatnoj, poput onih novčića kojima su trgovali u vašarske dane na mejdanu, uhvaćeni za ruku zbog ritualnog prekršaja lopovluka.

Anatolija se rodila u noći njihove poslednje posete selu. Babo Mane je upravo kod komšinice odvela starije praunuke kako bi se iznurena Voske odmorila posle teškog porođaja, a pored, pod majčinim bokom, brižno umotana u toplo ćebe, spavala je sićušna Anatolija – jedina od ćerki Sevojanc Kapitona, pljunuta svoj tamnoputi deda; odatle su i njihov rod nazvali Sevojanc, jer „sev“ u prevodu s marijskog znači „crni“. Ciganka, punačka i niska žena s jedva primetnim ožiljkom na levom obrazu, slobodno uđe u kuću, nigde se ne zaustavljajući, prođe kroz sve sobe, bez kucanja zaviri kod Voske; ova se uplaši, pridiže na lakat, pokri dete. Ciganka načini umirujući gest rukom: ne plaši se, neću ti ništa loše učiniti; priđe krevetu, zagleda se u detetovo lice.

„Kako ćeš je nazvati?“

„Anatolija.“

„Lepo je.“

Ona se ispravi, pridigne kraj ćebeta i čaršav, pokupi svoje šarene suknje s volanima, sede, poput muškarca raširivši noge, i između nogu obesi tanane izdužene šake. Njena poza se učini Voske nejasno poznata, neko joj je već govorio važne reči sedeći isto tako, oslonivši se laktovima na razmaknuta kolena, no, ko zapravo, ona iz nekog razloga nije mogla da se priseći; kao da su joj pokretom ruke izbrisali sećanje.

„Nećemo se ovde više vratiti, nikada. Daj mi od svog nakita ono čega bi želela da se rešiš. Tako treba da bude“, sporo izgovori Ciganka. Glas joj je bio promukao, od duvana, često se prekidao na kraju reči, kao da nije imala daha da ih izgovori dokraja.

Voske nije čak ni palo na pamet da se usprotivi nezvanoj gošći: bilo je u njenoj usredsređenosti i teškom pogledu i izrazu lica nešto što je primoravalo da se prema njoj odnosiš s neprikosnovenim poverenjem. Stoga je uobičajenim pokretom ruke izvukla dugu medenu kosu, tako joj nije smetala da leži, prekrstila ruke na grudima i zamislila se. Imala je malo nakita i sve su joj poklonili rođeni poginuli u zemljotresu. Da joj dâ nešto od toga bilo bi isto kao da se odriče sećanja.

„Otvori gornju fioku komode, tamo je kutijica s nakitom. Sama izaberi nešto“, posle kratkog kolebanja, najzad odluči Voske.

Ciganka teško ustade, namesti kraj čaršava i ćebeta, izvuče fioku, gurne u nju ruku, ne gledajući izvuče nekakav nakit, sakri ga pod mišku i krene ka izlazu.

„Zašto se više nećete vratiti?“, zaustavi je Voske pitanjem.

Ciganka se dohvati kvake na vratima.

„To ti ne mogu reći.“

Pomalo se pokolebavši, dodade: „Zovem se Patrina.“

Voske je želela da joj kaže svoje ime, ali je Ciganka odsečno odmahнула glavom: nema potrebe. Zatim se pažljivo umotala u toplu maramu, kratko klimnu glavom i izašla. Čim su se vrata za njom zatvorila, Voske se zavrtelo u glavi. Naslonila se na jastuk, neko vreme tako ležala zatvorenih očiju kako bi zaustavila napad mučnine i, neočekivano za sebe, zaspa. Probudila se potpuno ubeđena da je posetu Ciganke sanjala, međutim, otvorena fioka komode govorila je suprotno. Zamolila je babo Mane da joj prinese kutijicu sa nakitom – nedostajao je težak srebrni prsten sa svetloplavim ametistom. Bio je to bakin prsten koji je po pravu nasleđa trebalo da pripadne njenoj starijoj unuci, Tatevik. No, dospeo je do Voske.

*(S ruskog prevela **Melina Panaotović**)*